

УДК 342.9

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Труба В. І.

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Одеса, Україна

У статті аналізуються теоретичні та практичні проблеми правового регулювання інноваційної діяльності в Україні та відповідності інноваційної продукції вимогам екологічного законодавства. Досліджуються питання про утворення відходів та питання щодо стимулювання забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій. Обґрунтовуються конкретні пропозиції та рекомендації щодо сучасного негативного впливу господарської діяльності вітчизняних підприємств на стан навколишнього природного середовища.

Ключові слова: інноваційна діяльність в Україні, екологічна безпека, екологічне законодавство.

Стаття 50 Конституції України 1996 року [1] визначила, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Права і свободи людини та їх гарантії, відповідно до ст.3 Конституції України, визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а її головним обов'язком є утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Тож, дослідження еколого-правових аспектів інноваційної діяльності в Україні є актуальною задачею юридичної науки і складає мету, що її прагнув досягти автор даної статті.

Зокрема, конституційним обов'язком нашої держави є забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу (ст. 16 Конституції). Таким чином, одним з пріоритетних напрямків державної політики України є забезпечення екологічної безпеки у всіх сферах розвитку суспільства, в тому числі інноваційної діяльності.

Так, у Концепції проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року [2] зазначається, що важливим завданням державної промислової політики України є соціальна, екологічна спрямованість реформування промисловості та реалізація інноваційного типу її розвитку.

Загальновідомо, що сучасний стан промислового виробництва в нашій державі характеризується наявністю таких проблем, як технологічна відсталість, велика енергоємність і матеріаломісткість вітчизняних підприємств. Неоднозначність даної ситуації полягає у тому, що навіть в умовах загального падіння промислово-виробничих потужностей в Україні залишається негативним вплив господарської діяльності на навколишнє природне середовище.

На противагу цьому, слід згадати активний рух екологів 60-80 р.р. минулого століття, які застерігали щодо негативних наслідків впливу науково-технічної революції на стан навколишнього природного середовища. Сучасний негативний вплив господарської діяльності вітчизняних підприємств на стан навколишнього природ-

ного середовища набуває загострення в умовах низького рівня фінансування державою природоохоронних заходів, в тому числі обрання дешевих заходів реалізації державних планів та програм на користь обсягів їх виконання. Всі ці фактори спричиняють як низький рівень конкурентоздатності вітчизняних підприємств, так й надмірне забруднення навколишнього природного середовища. Це, в свою чергу, негативно відображається на стані здоров'я населення та знижує природно-ресурсний потенціал нашої держави.

На окрему увагу заслуговує питання про утворення відходів, спричинене у більшості випадків застарілістю технологічних умов виробництва та їх невідповідністю вимогам чинного законодавства. Особливо небезпечною є надмірна концентрація таких виробництв в окремих регіонах і містах України, що призводить до значного забруднення довкілля в цілому, оскільки токсичні компоненти окремих відходів впливають на функціонування всіх природних об'єктів у комплексі: водних та земельних ресурсів, атмосферного повітря, об'єктів тваринного та рослинного світу. Вирішення цієї проблеми вбачають, насамперед, у створенні екологічно безпечних ресурсозберігаючих маловідходних та безвідходних виробництв. Зокрема, основними принципами державної політики у сфері поводження з відходами у ст. 5 Закону «Про відходи» [3] було визнано пріоритетний захист навколишнього природного середовища та здоров'я людини від негативного впливу відходів, забезпечення ощадливого використання матеріально-сировинних та енергетичних ресурсів, науково обгрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства щодо утворення та використання відходів з метою забезпечення його сталого розвитку. У розділі II Загальнодержавної програми поводження з токсичними відходами, затвердженої Законом [4], наголошується на необхідності забезпечення обмеження утворення токсичних відходів шляхом реструктуризації виробництва (там, де це можливо), регенерації, впровадження маловідходних технологій та процесів замкнутого циклу, що вимагає активізації інноваційного розвитку в Україні.

Питання про інноваційний розвиток в Україні та відповідність інноваційної продукції вимогам екологічного законодавства особливо гостро постало в нашій державі у зв'язку з активізацією ринкових відносин, входженням України до Світової організації торгівлі та євроінтеграційною спрямованістю політики нашої держави. У вітчизняній науці екологічного права окремі аспекти даного питання в своїх працях досліджували Балюк Г. І., Гетьман А. П., Каракаш І. І., Малишева Н. Р., Мунтян В. Л., Шемшученко Ю. С. та ін. При цьому слід констатувати відсутність цілісного, обгрунтованого дослідження питання про правове регулювання інноваційної діяльності в Україні нормами екологічного законодавства, що, на мій погляд, можна пояснити новизною даної тематики для науки екологічного права України та її недостатньою врегульованістю на законодавчому рівні.

Правове регулювання інноваційної діяльності в Україні здійснюється, насамперед, Законом «Про інноваційну діяльність» [5]. Головною метою державної інноваційної політики України, відповідно до п. 1 ст. 3 цього Закону, було визнано створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозбе-

рігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції. При цьому, нажаль, у п. 2 ст. 3 Закону «Про інноваційну діяльність» серед основних принципів державної інноваційної політики екологічна безпека та охорона навколишнього природного середовища не визначені, як й у всьому законі не встановлене положення щодо відповідності інновацій вимогам екологічного законодавства. В той же час у ст.2 даного Закону визначено, що: «законодавство у сфері інноваційної діяльності базується на Конституції України і складається із законів «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків», «Про спеціальну економічну зону «Яворів», цього Закону та інших законодавчих актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері». Стаття 66 Конституції України визначила, що кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки. Положення цієї конституційної норми є особливо актуальними щодо забезпечення екологічної безпечності інновацій та всього процесу промислового виробництва. На розвиток даної конституційної норми у Законі «Про охорону навколишнього природного середовища» [6] закріплене положення, згідно з яким впровадження та застосування відкриттів, винаходів, застосування нової техніки, імпортного устаткування, технологій і систем повинно відповідати вимогам екологічної безпеки (ст. 57 даного Закону).

Таким чином, хоча у спеціальному законі про інноваційну діяльність екологічні вимоги безпосередньо не визначаються, їх дотримання є обов'язковим на виконання відповідних конституційних положень, що знайшли свій розвиток в нормах екологічного законодавства України. Зокрема, як зазначав Судаевичус Б. Б., формами здійснення екологізації права є видання екологічних правових норм та розширення сфери дії «неекологічних» норм права, а засобами відображення екологічних вимог в праві – встановлення завдань, прав та обов'язків, а також гарантій виконання екологічних вимог. Для екологічних вимог характерне те, що всі вони мають цінність для суспільства, обумовлену значимістю навколишнього середовища та його ресурсів для існування суспільної системи [7]. В той же час, як писав Колбасов О. С., правові норми та правила, якщо навіть вони спеціально присвячені проблемам охорони навколишнього середовища, виражають не лише екологічні вимоги, що впливають з об'єктивних законів природи, але й соціальні вимоги, що впливають з законів суспільного розвитку. Тим самим за допомогою права підтримується історично виправдане сполучення екологічних та соціальних вимог, що дозволяє людям добиватися максимального можливого успіху в охороні навколишнього середовища в кожен історичний період [8]. Отже, паралельний розвиток інноваційної діяльності та екологічного законодавства, їх взаємосприйняття одне іншого є логічним. Зокрема, Дубовик О. Л. зазначила, що цій галузі права притаманна: «пряма залежність від досягнень науки та техніки, відкриттів та розробок у сфері біології, генетики, медицини, фізики, хімії та інших природничих наук (цими досягненнями була викликана необхідність прийняття законів про клонування, генно-інженерну діяльність, радіаційну безпеку, використання атомної енергії, хімічної зброї та ін.)» [9]. При цьому забезпечення екологічної безпеки залишається одним з важливих та пріоритетних інтере-

сів всього людства, вимогам якої повинна відповідати кожна інновація. Так, у п. 5 ст. 13 Закону «Про інноваційну діяльність» визначено, що такий продукт підлягає експертизі відповідно до положень Закону «Про наукову і науково-технічну експертизу» [10]. А одними із завдань наукової та науково-технічної експертизи є оцінка відповідності об'єктів експертизи вимогам екологічної безпеки та прогнозування науково-технічних, соціально-економічних і екологічних наслідків реалізації чи діяльності об'єкта експертизи (ст. 2 даного Закону). Одним з принципів цієї експертизи, згідно зі ст. 3 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу», є врахування світового рівня науково-технічного прогресу, норм і правил технічної та екологічної безпеки, вимог стандартів, міжнародних угод.

Таким чином, можна погодитися з Васильєвою М. І., що складно зберегти юридичну чистоту галузі екологічного права через умовності меж між природним та неприродним середовищем [11]. А з огляду на надане Голиченковим О. К. лаконічне визначення екологічної діяльності, як системи дій у сфері «суспільство-природа», що регулюється нормами права та здійснюється з певною метою та у певних формах [11], можна вважати, що інноваційна діяльність теж має екологічну складову.

Одним з гострих питань в цій сфері є питання щодо стимулювання забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій. Зокрема, в юридичній науці зазначається про доцільність визначення на законодавчому рівні економічні механізми заохочування промисловців щодо впровадження більш чистого виробництва та екологічних технологій: застосування податкового та кредитного пільгових режимів, страхового стимулювання щодо впровадження більш чистих виробництв і екологічних технологій та інше. Можливо більше уваги слід було б приділити правовому регулюванню участі вітчизняних підприємств у міжнародних проектах технічної допомоги, визначенню правового режиму спонсорських внесків та коштів заінтересованих підприємств і організацій, як одних з можливих шляхів залучення фінансів в цій сфері.

На нашу думку, впорядкуванню інноваційної діяльності сприяло би також визначення на законодавчому рівні інституційного органу, що координував би та контролював впровадження та використання, насамперед, більш чистих виробництв та екологічних технологій. При цьому важливо забезпечити прозорість у діяльності даного органу, визначити порядок його взаємодії з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, окремими суб'єктами приватного права та форму його співробітництва з іншими суб'єктами на міжнародному рівні. Всі ці положення можна було б викласти у спеціальному нормативному акті про створення даного органу. В той же час, на мій погляд, визначення стратегії та методів впровадження та розвитку чистих виробництв і екологічних технологій у спеціальному нормативному акті та його визнання пріоритетним напрямком розвитку нашої держави сприяло би інтеграції екологічних вимог в кожен з галузей національної економіки нашої держави та комплексному вирішенню екологічних та економічних проблем в цілому.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.
2. Загальнодержавна цільова економічна програма розвитку промисловості на період до 2017 року : затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9.07.2008 №947-р // Міністерство промислової політики України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://industry.kmu.gov.ua>
3. Про відходи: Закон України від 5.03.1998 // Голос України, 1998ю – 14 квітня.
4. Загальнодержавна програма поводження з токсичними відходами, затверджена Законом України № 1947-III від 14 вересня 2000 року // Урядовий кур'єр, 2000. – 01 листопада.
5. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4.07.2002 // Урядовий кур'єр, 2002. – 07 серпня.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
7. Судавичус Б. Б. Проблемы отражения экологических требований в праве: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право» / Б. Б. Судавичус. – М. , 1988. – 21 с.
8. Социализм и охрана окружающей среды: Право управления в странах-членах СЭВ / [под ред. О. С. Колбасова]. – М. : Юрид. лит., 1979. – 392 с.
9. Дубовик О. Л., Кремер Л., Люббе-Вольфф Г. Экологическое право: [учебник] / О. Л. Дубовик, Л. Кремер, Г. Любе-Вольфф. – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 768 с.
10. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10.02.1995// Голос України, 1995. – 22 березня.
11. Васильева М. И. Предмет и система экологического права / М. И. Васильева // Сборник материалов научно-практических конференций «Экологическое право России» (Юбилейный выпуск. 1995-2004 г.). М. : ТИССО. – . – Том 1. – 2004. – С. 85-91.

Труба В. И. Эколого-правовые аспекты инновационной деятельности в Украине / В. И. Труба // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2010. – Т. 23 (62). № 1. 2010. – С. 251-255.

В статье проанализированы теоретические и практические проблемы правового регулирования инновационной деятельности в Украине и соответствия инновационной продукции требованиям экологического законодательства. Исследованы вопросы об образовании отходов и вопроса относительно стимулирования обеспечения внедрения современных экологически чистых, безопасных, энерго- и ресурсосберегающих технологий. Обосновываются конкретные предложения и рекомендации относительно современного негативного влияния хозяйственной деятельности отечественных предприятий на состояние окружающей природной среды.

Ключевые слова: инновационная деятельность в Украине, экологическая безопасность, экологическое законодательство.

Truba V. The ecolaw adjusting of innovative activity in Ukraine/ V. Truba // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2010. – Vol. 23 (62). № 1. 2010. – P. 251-255.

The theoretical and practical problems of the legal adjusting of innovative activity in Ukraine and conforming to of innovative products the requirements of ecolaw are analysed in the scientific article.

The theoretical and practical problems of the legal adjusting of innovative activity in Ukraine and conforming to of innovative products the requirements of ecolaw are analysed in the article. Concrete suggestions and recommendations of relatively modern negative influence to economic activity of domestic enterprises are grounded on the state of natural environment.

Keywords: innovative activity in Ukraine, ecological safety, ecolaw.

Надійшла до редакції 19.10.2009 р.